

Gunnar Brusewitz gjorde flera resor till Finland för att få se och dokumentera den finska naturen, här på Karlö i maj 1986. *Foto: Hans Hästbacka*

Med Gunnar Brusewitz på Valsörarna

I juli 2004 avled Gunnar Brusewitz i en ålder av 79 år. Efter ett långt och rikt liv tystnade rösten och stannade ritstiftet hos en av Nordens främsta naturskildrare genom tiderna. För många österbottningar var Gunnar Brusewitz känd och omtyckt, bland annat via hans fina naturböcker och genom hans medverkan i det populära TV-programmet Korsnäsgården på 1970-talet.

För OA:s medlemmar är Gunnar Brusewitz dessutom välkänd genom ett flertal postkort, som han tecknat under sina resor i Österbotten och som OA fritt fått disponera i verksamheten. Frikostigt bjöd Gunnar Brusewitz på sitt konstnärskap – och kallades av OA till hedersmedlem 1993. Ett hedersmedlemskap som han uppskattade och som han skötte med heder livet ut; i december 2003 förärdades OA en sista vacker fyrklöver postkort med vintermotiv: räva, fjälluggla, sidensvans och domherre.

De första postkort som Gunnar Brusewitz skänkte OA, tecknade han under en minnesvärd vistelse på Valsörarna. Brusewitz var mångkunnig och intresserad av både smått och stort i naturen, samtidigt som hans fågelintresse obrutet höll tätpositionen under alla år. Vårens storslagna lomflyttning genom Kvarken stod högt på Gunnar Brusewitz' österbottniska önskelista. I maj 1984 kunde den önskingen uppfyllas, då vi under två intensiva dygn mellan 21 och 23 maj vistades på Valsörarna för att uppleva lommarnas vårflyttning och dokumentera den i ord och bild.

Vi hade fått en bra start på vår gemensamma resa i lommarnas tecken; under sena kvällen och tidig natt dagen innan kunde vi tillsammans med Johan Ulfvens beskåda flygekorren på en ödegård i Nämptäs. Det var tredje gången Gunnar Brusewitz besökte Österbotten för att få se den nattsuddande och storögda ekorren med hemortsrätt i taigaskogen och med sin västligaste utbredning just i Österbotten. Den sena timmen i flygekorrens tecken kunde vi sedan kröna med några timmars välbehövlig sömn på Johans släktgård i Korsnäs, innan resan till Valsörarna tog vid.

Jag har besökt Valsörarna många gånger och vistats på fågelstationen som observatör under alla fyra årstider och vet, att vädret kan växla en hel del men även skilja sig markant från väderlekssituationen på fastlandet. På våren i maj månad brukar parker och esplanader i Vasa vara skirt gröna av nyutslagna löv, när lomflyttningen går av stapeln på Valsörarna kring 20 maj. I Björkö har våren just kommit till mössöronstadiet med gårdsbjörkar och vide lysande i brungröngula nyanser, medan Valsörarna ännu ligger färgfattigt gråbruna i havets isande kalla famn.

Under de två intensiva lomdagarna i maj 1984 var väderlekssituationen exceptionell på Valsörarna. En högtrycksrygg med varma ostliga vindar hade legat över Finland några dagar, innan vi reste ut till ögruppen med Anton Björkmans öppna motorbåt. Vi möttes av grönskande skär och holmar och kunde sitta i bara skjortärmarna i båten; vindstilla rådde och utetemperaturen var närmare tjugo grader. Mängder med sjöfåglar låg utspridda bland skären eller var samlade i mindre flockar på sund och fjärdar. Tobisgrisslor, viggas och ejdrar, tordmular, skrakar och svärtor – och vid Vörboashällorna skrånande och friande skrântärnor för fullt!

På fågelstationen välkomnades vi av Osmo Lammi, Matti Maskulin och Harry Seppälä, som traditionsenligt var på plats för att räkna flyttande lommar. Trion var besviken på lomflyttningen – trots värmen och vindstilla dagar och den rätta tidpunkten lyste de stora skarorna med sin frånvaro. Men högtrycksvärmen hade lockat björkar och andra lövträd till en rekordtidig och vacker lövsprickning. Överallt lyste björkar och skogsbryn av löv i mössöronstadiet, insektjagande svalor svärmade över den uppvärmda hedmarken framför stationsbyggnaden och i videsnåren sjöng blåhakarna mångtungat och klart.

Mitt i maten avbröts vi av ett rop från trappan. ”BIÄTARE” – och rusade ut med kikarna i högsta beredskap. Och mycket riktigt, bland de kvittrande och insektätande svalorna flög en elegant, tropiskt färgad biätare inom gott kikarhåll. En stund senare satte sig biätaren i en lavbemängd björk och blev genast fångad i närbild i två uppställda tubkikare. Vi fick beundra fågeln en god stund och se den dänga en nyfångad humla mot sittkvisten, innan den nöjd med det världiga mellanmålet fortsatte sin humlejakt på Valsörarna.

Lomsträcket är i full gång och Gunnar Brusewitz tecknar, medan Harry Seppälä och Osmo Lammi räknar de flyttande lommarerna. Foto: Hans Hästbacka

Biätaren i maj 1984 var den tredje observationen på Valsörarna. Den blev nogsnamt avporträtterad av Gunnar Brusewitz i resedagboken och torde vara den första teckningen från Valsörarna i dagboken. Efter avslutad lunch vandrade vi till Käringsund för att se fiskande skrântärnor, fjädermyggsjagande silvertärnor, vilande svärtpar och mycket annat. Blåhakarna fortsatte med sitt musicerande i strandsnåren och längs

Kärleksstigen sjöng otaliga lövsångare, en vartidig rosenfink och en grönsångare med en kör av trastar, rödhakar och mesar i bakgrunden.

På kvällssidan satte vi oss vid vindskyddet på Ebbskär och njöt i fulla drag av den stilla kvällen mättad av solnedgångsfärger och fylld med fågelröster. Mina dagboksanteckningar är kortfattade från den kvällsstunden:

”En solnedgångsdominerad kvällsstund på västra sidan gav inget i flyttväg – endast en storlom och tio sjöorrar. Gunnar målade kvällshimlen, medan sjöbevakarna prejade en fiskebåt.”

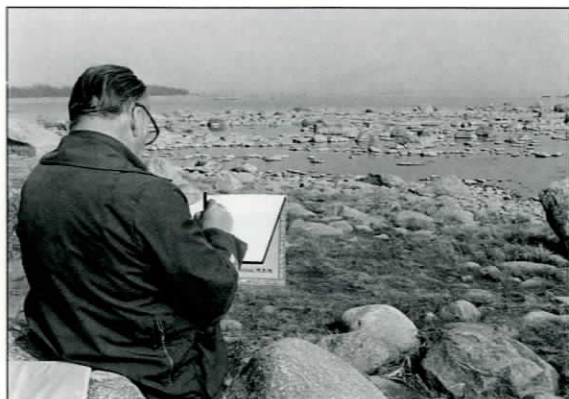
I Käringsund plockade silvertärnorna nyckläckta fjädermyggor, medan rastande blåhakar sjöng i strandskogen. Foto: Hans Hästbacka

Gunnar Brusewitz har skildrat de två majdygnen under rubriken ”Lomdagar vid Valsörarna” i Österbottnisk årsbok 1985-1986. Lomtexten utgör även ett kapitel i hans bok ”Pärtekorgens hemligheter och andra sällsamheter” från 1997, där även flygekorren finns med i ett avsnitt. I lomtexten är de första raderna om den fina kvällsstunde samstämmiga med mina egna, kortfattade dagboksanteckningar. Men sedan fångar Gunnar Brusewitz hela kvällen på Valsörarna i följande stycken:

”Men kvällen är storartad. För mig finns det inget som går upp emot att sitta bekvämt tillbrätta med ryggen mot en solvarm sten och teckna med blocket vilande mot knäna. Ingen vind rycker i pappret, inga myggor irriterar, allt andas den skönaste frid. Från alla väderstreck hörs spelande rödbenor och roskarlar, silvertärnornas klirrande skrin blandas med mäs-kackel och trutarna grova stämmor, ängspiplärkor och lövsångare gnolar och på avstånd hörs korparnas rackel och tranornas trumpeter. De sistnämnda häckar med varsitt par på Valsörarna. Tranorna skulle vi få se några gånger, väldiga och egendomligt främmande i denna skärgårdsnatur.

Solen är ett rött eldklot i den dunstiga diset över havet i väster och jag målar hela det egenartade färgspelet i blått och guld så länge jag kan urskilja färgkopporna i skymningsdunklet.”

När vi återvände till stationsstugan, satt Tuija Warén i köket och fyllde på tömda energi-

Under lomdagarna på Valsörarna var resedagboken och akvarellblocket i flitig användning. Foto: Hans Hästbacka

morgonmålet till vindskyddet för att höra oss för om lomflyttningen. Trehundra lommar hade passerat och bland dem två vitnäbbade islommar. Alltid något, men vi hade aldrig kunnat drömma om det skådespel vi skulle vara med om under morgonen och förmiddagen. De första trehundra lommarna följdes av allt fler och till slut verkade det som om gudarna skulle ha öppnat himmelsportarna på vid gavel för alla väntande lommar söderöver.

Flock efter flock av stelvingade lommar kom flygande över havet och förbi Valsörarna. I den vindstilla förmiddagen hördes ständigt suset av hundratals lomvingar, när lommarna sträckte förbi högt, lågt, nära och fjärran. Majhimlen mönstrades av flyttande lommar även öster om Valsörarna. Vi hade kommit i precis rätt tid till Valsörarna för att se det storslagna skådespelet, då tusentals lommar sträcker upp genom Kvarken mot nordligt belägna häckningsplatser på Nordkalotten, på den sibiriska tundran och ishavsöar.

För Gunnar Brusewitz var lommen en välbekant fågel; storlommen finns häckande i sjön Sparren där Brusewitz' gård Lisinge finns. Många är de teckningar och akvareller på storlom som Gunnar Brusewitz gjorde under sin levnadstid i ateljén vid sjöstranden. Lommen hörde till hans favoritfåglar. Under den minnesvärda majförmiddagen på Valsörarna satt han i timtal och studerade och tecknade de förbiflygande lommarna. I texten "Lomdagar vid Valsörarna" skriver Gunnar Brusewitz bland annat följande:

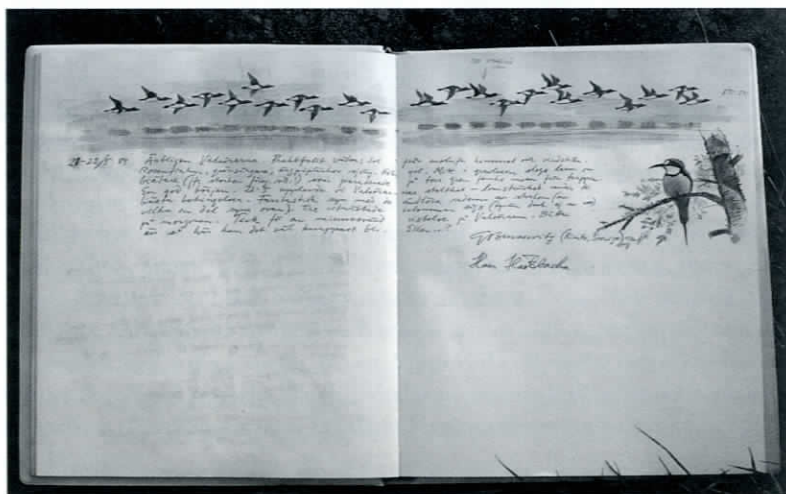
"Lommen är en unik företeelse. Helst vill jag förknippa den med svartblanka ödemarkssjöar där hans tjut ekar om kvällarna mellan branta granskogsstränder.

Att se denna massflyttning över havet var något alldeles annorlunda. Det blir ett av mitt

ganska långa fågelskådarlivs mera minnesvärda upplevelser, både ornitologiskt och estetiskt."

På eftermiddagen tog vi stationsekan och rodde omkring på blanka vårvatten i en tidlös skärgårdsnatur. Gunnar hade med sig sin resedagbok och gjorde några akvareller under dagens lopp, bland annat av fågelstationen med Norderströrsund i förgrunden. Akvarellen skänkte han till OA, som lät trycka en upplaga konsttryck av motivet till förmån för verksamheten på Valsörarna. På kvällen försökte vi summera våra intryck och fågelupplevelser och kunde bara konstatera, att en bättre vårresa till Valsörarna i lommarnas tecken kunde vi inte ha gjort. Under dagens lopp hade stationspersonalen noterat 4913 förbiflyttande lommar; de allra flesta storlommar, några tiotal smålommar och två vitnäbbade islommar.

Nästa dag hämtade Anton Björkman oss för hemfärden. I frisk vind, slöjat solsken och på grunda vatten körde vi den yttre vägen tillbaka till Svedjehamn. Mängder med tobisgrisslor låg på vattnen, medan det storartade lomsträcket fortsatte andra dagen i följd. Vid ett par tre tillfällen flög lomflockar rakt över båten, både inom gott synhåll utan kikare och inom hörhåll för våra lyssnande öron. Stelvingade sträckte lommarna norrut, som susande järnkors på vårhimlen. Vi följde lommarna med blicken, så länge vi såg dem. Oförglömliga lomdagar på Valsörarna!

Mängder med lommar, en grann biätare och mycket annat hann vi med under två majdygn på Valsörarna. Utdrag ur fågelstationens dagbok. Foto: Hans Hästbacka